

V. Závěr

Petr Veliký se stal tvůrcem imperiálního Ruska. Ruska, jehož kořenem nebyla pouze rusko-pravoslavná Moskevská Rus, předchůdkyně petrovského imperiálního Ruska, ale i řada dalších kořenů tkvících v minulosti různých národů a národností odlišných kulturních a náboženských orientací, které se řízením osudu (velmocenským úsilím) staly součástí ruského imperiálního celku. Tyto orientace se vzájemně ovlivňovaly a prolínaly, aby vytvořily specifický charakter imperiálního kulturně civilizačního celku, který se proměňoval v závislosti na dalším společenském a historickém vývoji zmíněného státního celku.

Moskevská Rus spatřovala smysl své existence v rozvinutí odkazu Byzance. Pro Petrovské Rusko to bylo nedostatečné. Petr zahájil zásadní modernizaci s cílem přiblížit, ale současně i oddálit ruské impérium od ostatní Evropy. Přiblížit proto, aby se nové Rusko stalo ostatní Evropě konkurenceschopné: politicky, ekonomicky a především vojensky. Vzdálit proto, aby Rusko zůstalo výjimečným, zvláštním, mimořádným celkem vynikajícím nad ostatní státy svojí velikostí, mentalitou i cítěním. Petrovu zásadní modernizaci rozvíjeli všichni jeho následovníci (následovnice) 18. století. Někteří méně výrazně, jiní více. Činili tak zejména proto, že Petrovy reformy byly pouze prvním krokem ke konkurenceschopnosti a výjimečnosti ruského státu. Leccos z toho, co Petr učinil, bylo navíc nutné poopravit, jít poněkud jinou cestou. Neměnila se přece jen některá část: politický systém, ekonomika, právo, ale i celek. Proměňovala se celá společnost. A to ve své mnohokulturnosti a multikonfesionalitě: rodila se nová civilizace řídicí se imperiálními zásadami a kulturně civilizačními hodnotami. Sebevědomí, které se díky modernizačním krokům 18. století v ruské společnosti prohlubovalo, se šířilo celou společností. Na jeho počátku byla změna identity z příslušnosti k moskevskému carovi k příslušnosti k imperátorovi, osobnosti nejen ochraňující státní celek, ale také z něj vytvářející všestranně konkurenceschopný mohutný kulturně civilizační multinacionální svérázný konglomerát.

18. století svou modernizací vytvořilo základy nového ruského imperiálního myšlení i řízení státního celku – ruského impéria. Z odkazu Petra Velikého i dalších ruských panovníků 18. století těžili nejen ruští carové 19. století, ale i jejich následovníci stojící v čele ruského / sovětského státního celku ve 20. století. Srovnání a identifikace odlišností ruského 18. století se sovětským 20. stoletím však překračuje rámce této publikace.

Na konci 18. století se tak dotvořila zčásti evropeizovaná „Rossijskaja imperia“ jako autoritativní byrokratický stát upevňující sám sobě vizi o své velikosti a moci. Autoritativní vláda byla silným nástrojem pro udržení jednoty ohromného ruského území, nerovnoměrně rozvinutých oblastí, více než stovky nesourodých národností. Samotná Kateřina II. konstatovala, že dojde-li k rozbití autoritativní samoděržavné moci v Rusku

a zavládne-li jiná forma, Rusko se rozpadne. K podobnému závěru dospěl i Karamzin, kladoucí si řečnickou otázku, na níž předem odpovídal – Rusku nemůže vládnout nic jiného než neomezená moc.

Obraz Ruska se od 18. století výrazně proměnil. Byl postaven na mytologizaci Petra Velikého a jeho údajně zásadně novátorských reformem vytvářejících nové moderní Rusko. Z toho také vyplynul pro 19. století typický diskurs – slavjanofilové obhajující předpetrovské Rusko pro jeho sobornost a tradice – a zapadníci velebící změny, které do ruského prostředí vnesl, aniž by zásadně změnil ruské tradice, Petr Veliký. Stavění Ruska předpetrovského a popetrovského do příkrého rozporu se dokonce projevilo i v umění. Ruské umění 18. století kladlo důraz na člověka jako článek společnosti. Stěžejním reformním prvkem pro umění byla církevní Nikonova reforma. Po ní následující církevní rozkol byl znakem společenského rozkolu a slabosti tradicionalistické státní ideologie. Vzpouře (bunty) 17. století tuto krizi jen podtrhly.

Jelizavetina politika byla politikou restaurace. Carevna Jelizaveta např. obnovila Senát včetně jeho titulu Vládnoucí. Její politika na jedné straně rozšiřovala šlechtická práva, na druhé straně posilovala rolnickou závislost. Za Anny Ivanovy byla doba šlechtické služby omezena na dvacet pět let. Jestliže v roce 1730 bylo v Rusku třicet metalurgických podniků, pak v roce 1750 jich bylo okolo sta. Na počátku šedesátých let 18. století se počet obyvatel ruského impéria odhadoval na dvacet tři milionů, z toho devadesát čtyři procent tvořili rolníci. Ve městech žilo méně než sedm set tisíc lidí, tj. ne více než pět procent.

Za vlády Jelizavety Petrovny se Rusko přeměnilo ve šlechtickou monarchii. Vnitřní politika se plně zaměřovala na zájmy šlechty, zahraniční pak na posílení impéria mezi ostatními předními evropskými mocnostmi. V této politice zcela pokračovala i Kateřina II., za níž vstoupilo ruské samoděržaví do svého zlatého věku. Za Kateřiny II. rovněž dosáhlo svého apogea nevolnictví. Následkem Pugačovova povstání byla likvidace Záporožské Seči, zrušení kozácké samosprávy na Donu a přesídlení kozáků z Ukrajiny na Kubáň, tehdejší ruskou okrajinu. Jajické kozáky Kateřina přejmenovala na uralské a ustanovila nad nimi policejní dozor. Pavel I. vydal v roce 1797 nařízení, kterým zakazoval nevolníkům pracovat na panském více než tři dny týdnů a v neděli či o svátcích.

Od petrovské doby se posunula idea Moskvy jako Třetího Říma do kvalitativně odlišné podoby – primární už nebyla církev a pravoslavná víra, ale stát podporovaný církví a pravoslavnou vírou. Idea Svaté Rusi byla stále zřetelněji zaměřována za celospolečenský ideál Velké Rusi (Rossii) jako státu. Stát se stal celospolečenskou záležitostí. Už nešlo jen o to v něj věřit, ale jej i vskutku prožívat a využívat. Důkazem toho se stala kultura, která šla v bezprostředním závěsu za politickými změnami. Na přelomu 18. a 19. století vznikl srozumitelný jazyk – graždanka, vznikl ale také literární jazyk Puškina. Naproti tomu vymizel elitářský církevně slovanský jazyk. Roku 1725 vznikla petrohradská akademie věd, roku 1755 moskevská univerzita, roku 1775 Bolšoj teatr.